

โรคระบาดในชุมชนภาคกลางของไทย พ.ศ. 2440-2475 : การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์

นางสาว วรนารถ แก้วศิริ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาประวัติศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2535

ISBN 974-581-729-5

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

018681 11๗๕1๕๗๗๗

EPIDEMIC DISEASES IN THE COMMUNITIES OF CENTRAL THAILAND (1897 - 1932)
: A HISTORICAL STUDY

MISS VORANART KEOWKERI

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirement
for the Degree of Master of Arts
Department of History
Graduate school
Chulalongkorn University

1992

ISBN 974-581-729-5

หัวข้อวิทยานิพนธ์ วิทยานิพนธ์ในชุมชนภาคกลางของไทย พ.ศ. 2440-2475 :
การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์
โดย น.ส. วรนาถ แก้วศิริ
ภาควิชา ประวัติศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยฉบับนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

น.ส. วรนาถ แก้วศิริ
..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์ ดร.ถาวร วัชรวิทย์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ดร. ปิยนาด บุนนาค
..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.ปิยนาด บุนนาค)

ดร. สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา
..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา)

ดร. น.พ. สรรพ งามวิเชียร
..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ น.พ.สรรพ งามวิเชียร)

ดร. ฉลอง สุนทราวณิชย์
..... กรรมการ
(อาจารย์ ฉลอง สุนทราวณิชย์)

พิมพ์ต้นฉบับบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมนี้เพียงแผ่นเดียว

วรรณารถ แก้วศิริ : โรคระบาดในชุมชนภาคกลางของไทย พ.ศ. 2440-2475 : การศึกษา
เชิงประวัติศาสตร์ (Epidemic Diseases in the Communities of Central Thailand (1897
-1932) อ.ที่ปรึกษา : ผศ. ดร. ลู่วดี ธนประสิทธิ์พัฒนา, 173 หน้า. ISBN 974-581-729-5

การเกิดโรคระบาดเป็นปัญหาสำคัญอย่างหนึ่งในสังคมไทย การเกิดขึ้นของโรคระบาดมาซึ่ง
การสูญเสียของพลเมือง แต่เนื่องจากผู้นำในสมัยก่อนมิได้มีความรู้เกี่ยวกับสาเหตุของการเกิดโรค จึงทำ
ให้ไม่สามารถจะป้องกันการเกิดของโรคระบาดได้

การเรียนรู้ในวิทยาการตะวันตกของชนชั้นนำไทย ได้เริ่มมาตั้งแต่ปลายรัชสมัยของพระบาท
สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จากการเดินทางเข้ามาของมิชชันนารีโปรแตสแตนท์ มาถึงในรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ วิทยาการตะวันตกได้ปรากฏชัดเจนในสังคมไทยแล้ว โดยที่
พระองค์และชนชั้นนำบางส่วนได้เรียนรู้ในวิทยาการตะวันตกเหล่านี้ และส่วนหนึ่งของวิทยาการที่เข้ามาคือ
ความรู้เกี่ยวกับการแพทย์แผนตะวันตก ซึ่งนำความรู้เกี่ยวกับการเกิดโรคว่า เกิดจากสิ่งมีชีวิตเล็ก ๆ ซึ่ง
มองด้วยตาเปล่าไม่เห็น มิใช่เกิดจากผลกรรมหรืออำนาจลึกลับต่าง ๆ

จากการที่ล่วงรู้ถึงสาเหตุของการเกิดโรค จึงนำไปสู่การพยายามทำวิธีการป้องกันมิให้เกิด
โรคระบาดขึ้น เมื่อประกอบกับการเปลี่ยนแนวความคิดที่ให้ความสำคัญกับพลเมืองมากขึ้นในฐานะกำลังของ
ประเทศ ทำให้รัฐมีนโยบายในการป้องกันการสูญเสียพลเมืองจากการระบาดของโรค อันนำไปสู่ความ
พยายามในการป้องกันการเกิดโรค ทั้งการออกพระราชบัญญัติต่าง ๆ การตั้งด่านกักโรค ตลอดจนการ
รักษาพยาบาล ความสำเร็จที่เกิดขึ้นจากการพยายามของรัฐในช่วงนั้น แม้จะมิได้เห็นได้อย่างชัดเจนนัก
แต่ก็นับได้ว่าเป็นการวางรากฐานต่อการพัฒนาการป้องกันโรค และการสาธารณสุขแผนใหม่ในสังคมไทย

ภาควิชา ประวัติศาสตร์
สาขาวิชา ประวัติศาสตร์
ปีการศึกษา 2534

ลายมือชื่อนิติ วรรณารถ แก้วศิริ
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา ผศ. ดร. ลู่วดี ธนประสิทธิ์พัฒนา
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

พิมพ์ต้นฉบับบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมนี้เพียงแผ่นเดียว

C 010333 : MAJOR HISTORY

KEY WORD : EPIDEMIC DISEASES/COMMUNITIES OF CENTRAL THAILAND

VORANART KEOWKERI : EPIDEMIC DISEASES IN THE COMMUNITIES OF CENTRAL THAILAND (1897-1932): A HISTORICAL STUDY : ASST. SUVADEE THANAPRASITPATTANA, 173 PP. ISBN 974-581-729-5.

Epidemic disease outbreak has long been one of the more critical problems of Thai society, bringing with it great loss of lives. Since Thai elites during the pre-modern era lacked basic public health knowledge, they often could not prevent the recurrence of disease outbreaks.

During the reign of Rama III, the King and the Thai elite started acquiring western knowledge and technology, including modern medicine, and in particular, etiology, and thus realized that diseases originated in microbes, not in karma or supernatural power.

From this scientific basis as well as an awareness of the critical role of human resources in national development and social reform during this reign, a rudimentary epidemic disease prevention program was introduced. This was accomplished through the proclamation of a number of royal decrees on sanitation and public health, and through the establishment of health quarantines and modern medical facilities throughout the country.

The effort of the government in preventing the outbreak of epidemic diseases, though initially not well understood by the public at large, has helped lay down a solid foundation for later development of both outbreak prevention and public health in Thailand.

ภาควิชา ประวัติศาสตร์
สาขาวิชา ประวัติศาสตร์
ปีการศึกษา 2534

ลายมือชื่อนิสิต วรณ 11/10/34
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา วรณ
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

กิตติกรรมประกาศ

ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ สุชาติ ธนประสิทธิ์พัฒนา ที่กรุณา
รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา พร้อมทั้งให้คำแนะนำ และกำลังใจอันมีคุณค่ายิ่งต่อ
การทำวิทยานิพนธ์ ความช่วยเหลือของอาจารย์ทั้งกำลังกาย และกำลังใจ
เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลงได้

กราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงสำหรับ อาจารย์ ฉลอง สุนทรวาณิชย์
สำหรับคำแนะนำ และแนวทางในการทำวิทยานิพนธ์เรื่องนี้

ความรู้และคำแนะนำอันมีคุณค่ายิ่งจาก ร.ศ. น.พ. สรรพ แสวงวิเชียร
และความเมตตาของ ศ.จ. ดร. ปิยนาก บุนนาค รวมทั้งอาจารย์ ดร. อีรวัด
ณ ป้อมเพชร ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณมา ณ ที่นี้

ขอขอบคุณ เพื่อนแท้ผู้ให้ความช่วยเหลือนานาประการต่อผู้เขียน คุณ
อินทิดา ซาฮ์รี่ และผองเพื่อนชาวธรรมศาสตร์

สำหรับเพื่อนร่วมรุ่น มิตรภาพ และความห่วงใยที่มีต่อกันตลอดระยะเวลา
เวลา 5 ปี เป็นสิ่งที่มีอาจลืมเลือนได้ อีกทั้งเพื่อนร่วมสถาบัน โดยเฉพาะ
อย่างยิ่ง สมศรี และ มรกต ได้ให้กำลังใจและความช่วยเหลือด้วยดีตลอดมาและ
ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุดคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทุกท่าน
ผู้มีเมตตาต่อนักศึกษาภาควิชาประวัติศาสตร์ด้วยดีเสมอมา

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	I
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	II
กิตติกรรมประกาศ.....	III
สารบัญตาราง.....	IV
สารบัญแผนที่.....	V

บทที่

1. บทนำ.....	1
2. การเกิดโรคและความรับรู้เกี่ยวกับการเกิดโรคที่ปรากฏใน สังคมไทย ก่อนพ.ศ.2440.....	7
2.1 ลักษณะของการเกิดโรค.....	7
2.1.1 โรคทั่วไป.....	7
2.1.2 โรคระบาด.....	10
2.2 ความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดโรค.....	17
2.2.1 การศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดโรค จากหลักฐานของชาวต่างประเทศ.....	17
2.2.2 ความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดโรคจาก หลักฐานไทย.....	21
2.3 การรักษาโรค.....	25
2.4 การเปลี่ยนแปลงแนวความคิดเกี่ยวกับการเกิดโรค.....	28
2.4.1 การเรียนรู้แพทย์ศาสตร์ตะวันตก.....	29
2.4.2 การเข้ามาของมิชชันนารี.....	34
2.4.3 บทบาทของมิชชันนารีในทางการแพทย์....	37

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
2.5 พัฒนาการทางการแพทย์ของไทย	45
2.5.1 โรคระบาดที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 3 ถึงก่อนพ.ศ. 2440.....	46
2.5.2 สภาพการณ์ทางการแพทย์ และ..... การสาธารณสุขในรัชกาลที่ 4, รัชกาลที่ 5 ถึงก่อนพ.ศ. 2440.....	50
3. โรคระบาดในชุมชนภาคกลางระหว่าง พ.ศ. 2440-2475	58
3.1 สภาพการณ์ทางการดำเนินการของรัฐ.....	61
3.2 โรคระบาดที่สำคัญในชุมชนภาคกลาง.....	78
4. โรคระบาดกับผลกระทบต่อสังคม.....	133
4.1 แนวความคิดของผู้ปกครองต่อการเกิดโรคระบาด..	136
4.1.1 การเปลี่ยนแนวความคิดเนื่องจากการรับ. แนวคิดการแพทย์แบบตะวันตก.....	138
4.1.2 การให้ความสำคัญกับพลเมือง.....	140
4.1.3 ผลของการเปลี่ยนแนวความคิด.....	144
4.2 วิธีการปฏิบัติของรัฐกับผลกระทบต่อ.....	155
4.2.1 นโยบายป้องกัน.....	156
4.2.2 นโยบายป้องกันปราชัย.....	160
5. สรุปและวิเคราะห์.....	167
บรรณานุกรม	174

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1. แสดงจำนวนคนตายด้วยกาฬโรคในภาคกลาง เป็นรายวัน	100
2. แสดงการระบาดของกาฬโรคแยกเป็น พ.ศ.	102
3. แสดงจำนวนผู้ป่วยตายด้วยกาฬโรคทั้งประเทศ	111
4. แสดงจำนวนผู้ป่วยและตายจากอหิวาตกโรคแยกเป็นเดือน ในระหว่าง พ.ศ. 2450	116
5. แสดงจำนวนผู้ป่วยอหิวาตกโรคในกรุงเทพฯ เดือนพฤษภาคม ร.ศ. 115	118
6. แสดงจำนวนคนป่วยและตายด้วยอหิวาตกโรคระหว่าง พ.ศ. 2462 - 2475	121
7. แสดงการระบาดของอหิวาตกโรคในภาคกลาง	122
8. แสดงจำนวนผู้ที่ได้รับการปลูกฝีในต่างจังหวัดและจำนวนที่ ประสบผลสำเร็จ เทียบเป็นร้อยละ	127
9. แสดงจำนวนผู้ที่ได้รับการปลูกฝีในเขตกรุงเทพมหานคร และจำนวนที่ประสบผลสำเร็จ เทียบเป็นร้อยละ	128
10. แสดงจังหวัดที่ตรวจพบผู้ป่วยใช้ทรพิษระหว่าง พ.ศ. 2448 - 2468	131
11. แสดงจำนวนผู้ป่วยและตายจากใช้ทรพิษในระหว่าง พ.ศ. 2462 - 2475	132

สารบัญแนที่

แนที่ที่	หน้า
1. แสงแหล่งที่พบผู้ป่วยกาฬโรคนกรุง เทพา	96
2. แสงจังหวัดที่พบผู้ป่วยกาฬโรคน พ.ศ. 2449	103
3. แสงจังหวัดที่พบผู้ป่วยกาฬโรคน พ.ศ. 2451	104
4. แสงจังหวัดที่พบผู้ป่วยกาฬโรคน พ.ศ. 2452	105
5. แสงจังหวัดที่พบผู้ป่วยกาฬโรคน พ.ศ. 2453	106
6. แสงจังหวัดที่พบผู้ป่วยกาฬโรคน พ.ศ. 2467	107
7. แสงจังหวัดที่พบผู้ป่วยกาฬโรคน พ.ศ. 2468	108